

Гречишкіна Т. О. Проблема освітньої депривації учнівської та студентської молоді у сучасному педагогічному дискурсі / Т. О. Гречишкіна // Психологія та педагогіка у ХХІ столітті: перспективи та пріоритетні напрямки досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. – С. 18-21.

У статті проаналізовано наукову літературу, яка зумовлює висновок про те, що освітню депривацію доцільно розглядати як тривалий стан особистості, який пов'язано із дезорганізуючими процесами в психіці людини та викликано низкою чинників, що унеможливають успішну реалізацію потенційних здібностей особистості учня та студента, і як наслідок, слугують причинами глибоких афективних переживань, емоційних порушень.

Ключові слова: освітня депривація, педагогічний дискурс, учнівська та студентська молодь.

Гречишкіна Т. О.

ПРОБЛЕМА ОСВІТНЬОЇ ДЕПРИВАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Останнім часом у науковому дискурсі психолого-педагогічного знання активізувалися дослідження проблем освітньої депривації молоді. Це зумовлено необхідністю подолання деструктивного впливу освітньої депривації на особистість молоді людини, що є важливим в сучасних соціокультурних умовах розвитку українського суспільства.

Основними ознаками освітньої депривації учнівської та студентської молоді є неможливість задовольнити свої освітні, в тому числі інформаційні, потреби, пізнавальні інтереси у процесі навчання, незадовільна навчальна успішність внаслідок зниження мотивації та ускладнення цілепокладання на різних етапах навчання та професійного становлення, невизначеність із професійним вибором, тривожність, розчарування у власних силах внаслідок

підвищення вимог до освітніх результатів тощо. Розуміння феномену депривації дозволяє виявити витoki соціально-педагогічних проблем, а отже, в результаті подальших досліджень запропонувати ймовірні шляхи їх вирішення.

Різні аспекти депривації як психолого-педагогічного феномену розглядали Ю. Варій, Я. Гошовський, Н. Дмитріюк, О. Красницька та ін. Питання дисгармонійності взаємин суб'єктів освітнього процесу, блокування розвитку освітніх потреб учнів та студентів, взаємозв'язку мотивації, освітніх потреб та навчальної успішності учнівської та студентської молоді, її соціального самопочуття в умовах освітнього простору представлено в наукових розвідках Л. Бережної, Т. Дубовицької, С. Духновського, А. Крилової, О. Рогожкіної, М. Степанової та ін.

Л. Бережнова розглядає освітню депривацію як „обмеження або позбавлення можливості отримання освіти, викликане скороченням кількості місць безкоштовного навчання в середніх спеціальних навчальних закладах, а також у ВНЗ, при поширенні мережі контрактних послуг”, а також як ситуацію, що виникає в умовах, коли обмежуються можливості студента в задоволенні його освітніх потреб у самоповазі, самовираженні, самоствердженні в освітньому просторі” [1]. У контексті дослідження дуже важливим є висновок Л. Бережної про те, що „освітня депривація характеризується ліквідацією значущих зв'язків для людини в освітньому процесі” [1, с. 44].

А. Крилова визначає освітню депривацію як: 1) психічний стан, що виник внаслідок позбавлення (абсолютна депривація), а також утисків у своїх можливостях, становлення певних рамок (відносна депривація) в задоволенні своїх потреб, зумовлених значними змінами в житті та характері навчальної діяльності у зв'язку зі зміною культурно-освітнього середовища; 2) ситуація, яка є недовиконаною освітнім закладом, стосовно своїх функцій із забезпечення повноцінного розвитку й вдоволення різнобарвних потреб суб'єктів освітнього процесу [8, с. 122].

Згідно позицій М. Степанової акцентуємо увагу на руйнівній сутності освітньої депривації у ВНЗ, яка полягає в тому, що „в студента у період

отримання освіти поступово відбувається розузгодження цінностей особистісного та професійного розвитку” [10, с. 137]. Наявність такої ситуації тривалий час може призвести до таких наслідків, як відчуження від навчання та освіти взагалі.

Депривація як чинник освітнього середовища, як вважає В. Друзь, „є одним з дихотомічних складників, що складають шкалу, яку можна представити як „нестача – надлишок”. Елемент депривації наявний практично у будь-яких процесах, що самоорганізуються” [6, с. 178].

Депривація супроводжується зміною психічного стану особистості. Про це зазначають сучасні українські дослідники Я. Гошковський і А. Маслюк. За твердженням останнього, депривація – психічний стан, що виникає в результаті обмеження можливості в задоволенні основних психічних і особистісних потреб [9, с. 63]. Режим депривації блокує повноцінний особистісний розвиток як у площині біогенних потреб, так й на рівні активної соціальної самореалізації [4, с. 85]. Зазначене спричиняє дисбаланс у внутрішньому світі особистості, що зумовлює перешкоди на шляху формування особистості та негативно впливає на її загальний розвиток.

О. Красницька потлумачує аналізоване явище як бар’єр у засвоєнні людиною соціальних ролей, формуванні властивостей і якостей, необхідних для адекватного сприйняття соціальної реальності, її оцінки та прийняття свідомих рішень у конкретних ситуаціях [7, с. 28]. Це зумовлено тим, що „упродовж депривованого спілкування відбувається блокування комунікативно-перцептивного розвитку, що призводить до численних індивідуально-психологічних дисфункцій підлітка як на особистісному, так і соціальному рівнях” [4, с. 93].

Особливості соціального середовища можемо вважати одним з чинників, що провокує виникнення депривації. Н. Дмитріюк, враховуючи сучасні політичні та культурні перетворення, порівнює депривацію з „ідеєю культурного виміру самотності” [5, с. 116]. Зазначене є свідченням суттєвих деформацій та зміщень, які відбуваються з людиною: „скорочення спілкування

серед населення – розрив емоційних контактів; зникнення традиційних форм обміну інформацією; падіння цінності життя в очах населення і наступання всезагального анатомічного саморуйнування” [2, с. 29]. Відтак, саморуйнування є найнебезпечнішою формою виявлення деприваційного стану особистості.

Нехтування депривованою особистістю довколишнім мікросоціумом призводить до появи цілої низки психологічно дискомфортних станів, викривлених і роздроблених компонентів образу „Я”, що неминуче відбивається на всій структурі самосвідомості. Чітко простежується самозанурення, пригнічене самокопирсання, що реалізується в хисткому й хаотичному образі „Я” та в загальній особистісній дезадаптації [3].

Недостатність мотиваційної сфери, підвищена психічна тривожність, нерозвинутість емоційно-вольових конструктів, загальна дисфункція Я-концепції, тривале перебування у фазі когнітивного дисонансу (або штучного консонансу) вносять хаотизм у внутрішній світ депривованої людини, знижують її особистісну неповторність і автономність, і, як наслідок, унеможливають здатність учня та студента засвоювати матеріал [3].

Таким чином, аналіз наукової літератури зумовлює висновок про те, що освітню депривацію доцільно розглядати як тривалий стан особистості, який пов’язано із дезорганізуючими процесами в психіці людини та викликано низкою чинників, що унеможливають успішну реалізацію потенційних здібностей особистості учня та студента, і як наслідок, слугують причинами глибоких афективних переживань, емоційних порушень.

Освітня депривація розглядається як результат несформованості навичок пізнавальної діяльності; незадовільного рівня загальноосвітньої підготовки випускників школи; недостатньої насиченості освітнього середовища; завищеного рівня домагань, що призводить до формування нереальних освітніх потреб; проблем із соціокультурною адаптацією в освітньому просторі школи та вишу (особливо характерно для випускників сільських шкіл, для студентів-іноземців); порушення сприятливих умов для розвитку особистості учня та студента; проблем щодо працевлаштування на сучасному ринку праці та

об'єктивна необхідність зміни профілю професійної підготовки; невдоволення рівнем професійної підготовки у виші.

Список літератури

1. Бережнова Л. Н. Депривація в освітньому процесі : монографія / Л. Н. Бережнова. – СПб. : Изд-во РГПУ ім. А. И. Герцена, 1999. – 167 с.
2. Варій Ю. М. Психічна депривація студентської молоді України першого десятиліття ХХІ століття / Ю. М. Варій // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. Серія психологічна : зб. наук. пр. – Львів, 2008. – Вип. 2. – С. 27 – 40.
3. Гошовський Я. О. Ресоціалізація депривованої особистості : монографія / Ярослав Гошовський. – Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с.
4. Гошовський Я. О. Феноменологія депривації: системний теоретико-емпіричний дискурс / Я. О. Гошовський // Психологія і суспільство : укр. теорет.-метод. соціогуманіт. часоп. / Тернопіл. держ. екон. ун-т, Ін-т експерим. систем освіти. – Тернопіль, 2011. – № 1. – С. 85 – 95.
5. Дмитріюк Н. Теоретичний аналіз феномену психічної депривації особистості дитини у психологічній науці / Н. Дмитріюк // Психогенеза особистості: вікові та педагогічні модифікації : монографія / Я. О. Гошовський та ін. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – С. 92 – 109.
6. Друзь В. А. Характеристика депривації як фактора освітньої середовища / В. А. Друзь // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – № 4. – С. 177 – 180.
7. Красницька О. В. Депривація як соціально-педагогічна проблема / О. В. Красницька // Наук. зап. НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2013. – № 1. – С. 24–28.
8. Крылова А. В. Депривація у студентів-первокурсників в умовах зміни культурно-освітньої середовища / А. В. Крылова, Т. Д. Дубовицкая // Психологія. – 2011. – № 2. – С. 121 – 129.

9. Маслюк А. М. Особливості переживання людиною довготривалої фізіологічної депривації (на матеріалах голодоморів в Україні): дис. канд. псих. Наук : 19.00.01 / Маслюк Андрій Миколайович. – К., 2010. – 231 с.
10. Степанова М. Н. Предупреждение образовательной депривации в процессе преподавания культурологических дисциплин в вузе / М. Н. Степанова // Известия Рос. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. – 2007. – Т. 8. – № 27. – С. 136 – 140.